

УДК 711.4

РИЗИКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСТОБУДІВНИХ СИСТЕМ

БОРОДИЧ Лариса¹, САВЧЕНКО Олександр²

Ключові слова

Містобудівна система,
ризик, загроза,
комплексний план
просторового розвитку.

Анотація

Сучасний етап містобудівного процесу в Україні потребує змін у підходах аналізу і прогнозу розвитку містобудівних систем, оцінки наслідків ризиків їх функціонування, що спричинені військовою агресією РФ проти нашої держави, та тісно взаємопов'язані із соціально-економічними, політико-правовими, функціонально-територіальними, екологічними факторами і умовами їх функціонування.

Сучасні світові дослідження в галузі теорії та практики містобудування орієнтовані на вирішення завдань прогнозування розвитку містобудівних систем, стратегічного містобудівного планування на засадах сталого розвитку, ініціативного, інституційного та партисипативного планування, що враховує інтереси мешканців, бізнесу, громадських інституцій, а також завдань формування комфортного, безпечного та облаштованого міського середовища. Еволюція теорії містобудування нерозривно пов'язані з розвитком теорії систем. Сьогодні вона спирається на закономірності та принципи цілеспрямованості, планування та реалізації сталого розвитку територіально-просторових складних систем [1–3,6–8].

Раніше вважалося, що такі складні системи характеризуються певною мірою стохастичності (важко передбачуваності), тому у сучасній теорії містобудування переважають дослідження побудови детермінованих моделей систем, коли випадковими чинниками нехтують, враховуючи лише конкретні умови вирішуваної задачі, властивості і внутрішні зв'язки об'єкту прогнозування та використовують детерміністичні методи прогнозування, які ґрунтуються на ідеї використання власної динаміки моделі при еволюції системи.

Дослідженням просторової організації середовища життєдіяльності присвячено значна частина праць науковців у галузі соціології, економіки, просторового планування, ін. Ґрунтовно проведені дослідження регіонального людського розвитку в його просторовому вимірі та просторових детермінант людського розвитку [1–6].

На даний час, коли Україна перебуває у стані війни, а її економіка та матеріальне середовище життєдіяльності населення зазнає фізичного руйнування і є в глибокій кризі, дослідження ризиків функціонування містобудівних систем є актуальним напрямком досліджень містобудівної теорії.

¹ Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», доцент кафедри будівництва та цивільної інженерії, к.т.н., ORCID: 0000-0003-0972-0517, e-mail: larborodich@ukr.net

² Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», к.арх, ORCID: 0000-0002-4148-8706, e-mail: al_sav@ukr.net

Війна в Україні виявила та пришвидшила хід об'єктивних глобальних світових процесів постмодерністського суспільства, для якого характерно зростання невизначеності, поява нових ризиків, що пов'язано з ускладненням соціокультурної динаміки суспільства, саморозвитком соціуму, переходом до нелінійності, глобальності, а також з виникненням віртуальної реальності. Такий стан суспільства об'єктивно веде до розсинхронізації та дисфункціональності колишніх інституційних форм життєдіяльності. Вважається, що краще адаптуються до реалій постмодерну ті народи, які зуміють знайти динамічний баланс між глибинними традиціями своєї культури, своїми базовими цінностями і вимогами нелінійної соціокультурної динаміки, вираженими насамперед у формуванні здатності до інноваційності, до гідної самостійного життя в сучасному глобальному світі [9].

Сьогодні ризик — це сфера досліджень представників багатьох наукових дисциплін — соціологів, психологів, економістів, юристів, осіб, пов'язаних з управлінням, медициною та технологіями. Завдяки дедалі глибшим взаємозв'язкам різних сфер суспільного й економічного життя, з'явилася нова галузь знань, яка ставить ризик у центр своїх інтересів, відома як «управління ризиками» — інтегроване управління диверсифікованим ризиком. Ґрунтовні дослідження у цій сфері проведені у галузі соціальних процесів, а саме дослідження просторових детермінант людського розвитку та змісту поняття просторово детермінованого ризику людського розвитку для формування «Профілів просторово детермінованих ризиків» для конкретних населених пунктів і бути інструментом оцінювання і моніторингу ризиків людського розвитку й управління територіальним розвитком [4]. Як зазначає Автор, «Просторово детерміновані ризики є базовими, фундаментальними, які не виявляють себе за сприятливого періоду і можуть стати критичними загрозами у кризовий період» [5].

Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності» для сприяння впровадження таких сучасних підходів та практик розвитку регіонів, територіальних громад, населених пунктів та частин їх територій, як людиноцентризм та соціальна справедливість, раціональне просторове планування, забезпечення балансу розселення та розміщення робочих місць, стала міська мобільність, інклюзивність, енергоефективність, екологічність, збереження культурного розмаїття та національної пам'яті, а також відповідно цілям сталого розвитку України на період до 2030 року, передбачено розроблення Програма комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини).

Програма комплексного відновлення територій визначає основні просторові, містобудівні та соціально-економічні пріоритети політики відновлення і включає комплекс заходів для забезпечення відновлення території відповідної області, території територіальної громади (її частини), яка постраждала внаслідок збройної агресії проти України або в якій сконцентровані соціально-економічні, інфраструктурні, екологічні чи інші кризові явища. «Програма...» не належить до містобудівної документації, але включає розділи про аналіз наявності та актуальності та ступеню реалізації містобудівної документації, аналіз негативних впливів, аналіз ресурсів для відновлення життєдіяльності, обґрунтування пропозицій щодо зміни функціонального призначення окремих з урахуванням існуючої забудови та наявної містобудівної документації, загальні підходи та пропозиції щодо комплексного відновлення, розвитку території області та заходи для їх реалізації з урахуванням норм і нормативів щодо просторового планування та землекористування, захисту навколишнього природного середовища та природних ресурсів, забезпечення

населення закладами і послугами, що в них надаються, охорони культурної спадщини, розвитку транспорту та інженерної інфраструктури тощо, які відносяться до сфери розроблення фахівцями містобудівниками.

Таки чином, дослідження причин виникнення ризиків розвитку містобудівних систем та загроз, які можуть привести до кризових явищ функціонування містобудівних об'єктів є актуальною задачею.

«Ризик» — це потенційна можливість того, що під час реалізації функцій, процесів та операцій, спрямованих на досягнення встановленої мети, цілей та виконання завдань, можуть виникнути обставини, що призведуть до втрат ресурсу, небезпеки або небажаного результату у майбутньому. Водночас, виділяють також і інший, протилежний погляд на поняття «кризик», коли його розглядають не лише як потенційну загрозу для реалізації мети, а й як нові можливості для її досягнення. Ризик – не лише загроза, а й нові можливості. Відповідно до міжнародної практики важливою складовою діяльності з управління ризиками є встановлення зв'язку між різними категоріями ризиків (внутрішні, зовнішні та стратегічні) та елементами управління ризиками.

Стосовно об'єкта дослідження — містобудівної системи, як середовища життєдіяльності людини, що формується просторовим, економічним, соціальним, екологічним блоками, визначальною загрозою виступає збройна агресія РФ проти України, яка призвела до повної або часткової руйнації містобудівної системи окремих східних територій та населених пунктів та до соціально-економічної, інфраструктурної, екологічної чи інших кризових явищ, які зазнали усі, без виключення містобудівні системи усіх регіонів України.

Ризик функціонування містобудівних систем формують наступні компоненти:

- Суб'єкти – населення;
- Об'єкти – території, населені пункти;
- Ризикова подія – стан затримки розвитку;
- Наслідки ризику (результат) - неможливість реалізації цілей розвитку.

Доцільно виділити компоненти у структурі ризику функціонування містобудівних об'єктів:

- соціально-політичні; економічні; екологічні;
- втрати матеріальних об'єктів та ресурсів;
- порушення системи просторових взаємодій.

Висновки

Сучасний стан містобудівного процесу в Україні потребує змін у підходах аналізу і прогнозу розвитку містобудівних систем, оцінки наслідків ризиків їх функціонування, що спричинені військовою агресією РФ проти нашої держави, та тісно взаємопов'язані із соціально-економічними, політико-правовими, функціонально-територіальними, екологічними факторами і умовами їх функціонування.

Закономірним є й посилення значення соціально-економічних, екологічних прогнозів розвитку міст. На перший план мають вийти задача територіального планування - визначення і прогнозування оптимальної галузевої структури територіальних громад, комплексне розміщення населення, включаючи внутрішньо переміщених осіб, розміщення

виробництва, елементів соціальної й інженерної інфраструктури з максимальним залученням внутрішніх і зовнішніх інвестицій.

Підґрунтям для подальших досліджень слугують питання обґрунтування стратегічних напрямів розвитку територіальних громад шляхом систематизації економічних індикаторів розвитку в контексті визначених регіональних пріоритетів при розробленні Програм комплексного відновлення територій. Комплексних планів просторового розвитку, іншої містобудівної документації.

Література

- [1] Людський розвиток в Україні. Пріоритети національної політики мінімізації асиметрії українського ринку праці / кер. авт. кол. О. І. Цимбал; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. Київ: Академперіодика, 2021. 210 с.
- [2] Бистряков І. К., Манцевич Ю. М. Проблеми просторового розвитку України з позицій поглядів П. Аберкромбі. Економіка України. 2015. № 9. С. 39—48.
- Манцевич Ю. М. Просторове планування як інструмент футурології. Економіка та держава. 2017. № 12. С. 9—13.
- Калашнікова Т. М. Зміст просторового аспекту процесів людського розвитку. Демографія та соціальна економіка. 2019. № 3 (37). С. 133—148. doi: <https://doi.org/10.15407/dse2019.03.133>.
- Калашнікова Т. М. Науково-методичні підходи до формування «профілю просторових ризиків» населених пунктів (на прикладі м. Києва). Соціально-економічний розвиток міст в умовах децентралізації: кол. моногр. / За ред. Л. М. Ільч; Київський ун-т ім. Бориса Грінченка МОН України. К., 2020. С. 71—85.
- Клюшніченко Є. Є. Управління розвитком міст: навчальний посібник / Є. Є. Клюшніченко. – Київ : КНУБА, 2015. – 160 с.
- Татарченко Г.О., Дьомін М.М., Чередніченко П.П. II Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Розвиток будівництва та житлово-комунального господарства в сучасних умовах» Містобудування та територіальне планування, No 67, 2018. С. 18-27.
- Урбаністика сьогодення (або управління територіальним розвитком та планування населених пунктів): посіб. для працівників органів місц. самоврядування / Ін-т демократії ім. П. Орлика, Проект тристорон. співробітництва між Україною, Польщею та Нідерландами, на підтримку мережі регіон. навч. центрів в Україні ; [уклад.: Габрель Микола та ін.]. - К. : Академпрес, 2003. - 143 с. : рис., табл. - Бібліогр.: с. 138-139. - 3000 прим. - ISBN 966-7541-29-0.
- Jameson F. Postmodernism, or the Cultural Logic of Late Capitalism. Durham, NC: Duke University Press, 1991; Джеймсон Ф. Постмодернізм і суспільство споживання // Логос. 2000. № 4; Baudrillard J. Symbolic Exchange and Death. London: Sage, 1993; Пастіш // Постмодернізм. Енциклопедія. Мн., 2001.

RISKS OF THE FUNCTIONING OF URBAN PLANING SYSTEMS

BORODYCH Larysa, SAVCHENKO Oleksandr

Abstract. The modern stage of the urban planning process in Ukraine requires changes in the approaches to the analysis and forecast of the development of urban planning systems, assessment of the consequences of the risks of their operation, which are caused by the military aggression of the Russian Federation against our country, and are closely interconnected with socio-economic, political-legal, functional-territorial, environmental factors and conditions of their functioning.

Keywords: urban planning system, risk, threat. comprehensive spatial development plan.